

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 82.091[821.161.1+821.111]“18”

Васильєва А. Н.,

аспірантка,

Бердянський державний педагогічний університет

СТИГМАТИЗАЦІЯ ГЕРОЇВ ЯК БЕЗУМНИХ В РОСІЙСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ ПРОЗІ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

Безумство та безумні є важливими персонажами будь-якої культури. Вони несуть у собі загрозу, насмішку, беззмістовність світу та сміхотворну нікчемність людини. Як зазначив М. Фуко у роботі “Історія безумства в класичну епоху”, ставленням до безумного перевіряється зміст людського існування, рівень його цивілізованості, здатність людини до самопізнання та розуміння свого місця в культурі. Учений наголошує, що ставлення людини до безумства є показником гуманності та рівня її зрілості, й у цьому плані вся історія людства виглядає як історія безумця. У безумстві філософ вбачає “проблиск істини”, недосяжної розуму.

Протягом століть хворий був ізольований або вигнанцем, носієм таємних знань. У деяких державах хворих кидали у тюрми разом із вбивцями, крадіями, а в інших – саджали на так звані Кораблі дурнів, які були кораблями паломників, на яких відправляли людей, що втратили розум, знайти його. Лише у XVII та XVIII століттях починають відкриватися притулки, передбачені для утримання душевно хворих.

У ХІХ столітті безумством почала займатися медицина, яка і назвала цей розлад хворобою, що призвело до зародження психіатрії та появи такого поняття, як “психічна хвороба” – втрата або обмеження здатності особи усвідомлювати себе, навколишній світ, свої дії та свідомо керувати ними. Виникає вона внаслідок пошкодження структури мозку та його функцій під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. Це можуть бути дієта, алкоголь, зіпсоване повітря, горе, укуси божевільного собаки, зміна вдачі. Психічна хвороба може бути хронічною, тимчасовою, вродженою і набутою, психотичною і непсихотичною.

Щоб описати жалюгідний стан таких людей, існує велика кількість синонімів: зламаний, ослаблений, психічно хворий, ненормальний, божевільний, психопатичний, “наполовину там”, пошкоджений, безумний.

Прийнято вважати, що, подібно тому як деякі люди страждають від захворювання печінки або нирок, так інші страждають від розладу розуму чи особистості; що люди, які уражені такими душевними хворобами, за своїм психічним і соціальним станом нижчі від тих, що не схильні до цих хвороб; і що душевно хворими з-за їхньої передбачуваної неспроможності зрозуміти, що для них краще, мають опікуватися члени сім’ї або держава навіть якщо ця турбота потребує силового втручання.

Індивіди, віднесені до душевнохворих, мають працювати, долаючи опір того клейма, тієї ганебної стигми, яку держава наклала на них за допомогою інституціональної психіатрії [5].

Вважається, що душевну хворобу можна контролювати, лише контролюючи людей, яких оголосили безумними. Виникає ліквідація свобод і стигматизація людей, що належать до групи безумних.

Метою статті – є дослідження стигматизації індивідів в російській та англійській прозі першої половини XIX століття. Автори творів приділяють особливу увагу проблемі стигматизації та самостигматизації людей, наслідкам цього явища; доводять той факт, що стигма знецінює людину.

Об'єктом дослідження – є збірник “Двійник, або Мої вечори в Малоросії” (1828) А. Погорельського, “Талісман” (1825) та “Удова горця” (1827) В. Скотта, роман “Мельмот Блукач” (1820) Ч. Р. Метьюріна.

Стигма – (грецька stigma – клеймо, пляма, укол) – “тавро ганьби”; статус, що робить людину неповноцінною в очах оточуючих. У старовину – знак на тілі раба або злочинця, що вказував на його статус [5, 380].

Починаючи з другої половини XIX століття, слово “стигма” стало вживатися у переносному розумінні як “мітка, тавро, ярлик”. У середньовічній медицині вживалося як синонім поняття “симптом” (до того часу ми говоримо про істеричні стигми).

Точка зору психіатрів, практика, прийнята у важливих суспільних організаціях, таких як суди, навчальні заклади, а також дослідження соціологів говорять про те, що поняття душевної хвороби представляє собою клас стигматичних ярликів інституціональної психіатрії, у якому особливі психіатричні категорії, такі як аддикція, психопатична особистість або шизофренія, слугують членами цього класу. На думку Т. Саса, психіатри створили медичну стигму, а лікарні для безумних представляють собою “фабрику” з масового створення цього “продукту”.

“Слово “стигма”, – пише Гоффман, – означає певну особливу рису, яка різко знецінює людину...” [12, 5].

Вважатися особою, страждаючою безумством, ненормальною, безумною, психотиком, хворим на голову – означає опинитися у найбільш дискредитованому класі, у який тільки може потрапити людина. Можна стверджувати, що душевна хвороба вимальовує “пацієнта” з нашого суспільства так безвідмовно, як ересь виштовхувала “відьму” з середньовічного суспільства. На нашу думку, такою є головна мета стигматизуючих термінів. “Звісно, ми починаємо вважати, – пише Гоффман, – що людина зі стигмою, за визначенням, являється не зовсім людиною. На цій передумові ми вибудовуємо усе різноманіття дискримінуючих заходів, за допомогою яких ми ефективно, хоча й ненавмисно, знижуємо її шанси на виживання. Ми вибудовуємо стигма-теорію – ідеологію, яка пояснює усю неповноцінність і небезпеку, яку вона являє для суспільства, іноді раціоналізуючи неприязнь, яка впливає з відмінностей іншого роду, таких як класова приналежність” [5, 376].

Отже, психологія дала нам стигма-теорію душевної хвороби, як колись інквізиція породила стигма-теорію ворожіння.

У пошуках випадків душевної хвороби та ворожіння, “робітники стигми” [5] душевного здоров'я покладаються на приховані ознаки таємних стигм ворожіння або душевної хвороби. Ці передбачувані ознаки не є очевидними для звичайної

людини та людини, у якої ніби-то проявляються такі ознаки. Ті знаки, які відрізняють відьом і безумних, були вироблені інквізиторами та психіатрами.

Вважалося, що “ворожіння” є “сутністю” відьми. Сьогодні “душевна хвороба” вважається означенням “сутності” душевнохворого. Кожний із них зведений до ролі носія Зла та обмежений нею. Можемо сказати, що сьогодні, як і багато років тому, безумні – офіційні “козли відпущення” будь-якого суспільства.

Так як виживання людини залежить від статусу в суспільстві, вона повинна підтримувати своє становище прийнятого члена суспільства. Якщо вона не справляється з цим, якщо дозволяє нав'язати собі роль “козла відпущення”, то буде викинута за “борт” суспільного “ковчега” чи навіть убита. Для людини в суспільстві закон такий: стигматизуй, або сам отримай стигму [5, 422].

Варто зазначити, що значна доля клінічної літератури, створеної психіатрами, психоаналітиками, психологами присвячена прихованим ознакам депресії, шизофренії та іншим душевним хворобам.

У художніх текстах зображені індивіди, що “розумово відрізняються”; особистості, поведінка яких є непередбачуваною; порушники фундаментальних правил суспільства. Говард Беккер пише, що “соціальні групи визначають правила, відхилення від яких представляють собою девіацію. Відхилений – той, до кого успішно прикріпили ярлик, а девіантна поведінка – поведінка, яку у якості такої позначили люди” [9, 9].

Безумний і суб'єкт, що каже: “Ця людина безумна”, розділені величезною дистанцією – це вже не декартовська пустота, “я – не ця людина”, а простір, заповнений двійною системою інаковості у всій своїй повноті; безумна людина більш менш відрізняється в групі інших людей, яка у свою чергу більш менш однорідна. Безумний стає фігурою відносною і тим самим його легко обеззброїти, позбавити небезпечної сили: якщо в ренесансній думці він втілював у себе близьку та загрозливу присутність в самій серцевині розуму надто глибинні подібності, то тепер він відірваний від усіх, відсунутий на протилежний полюс і не зможе більше нікого потурбувати – він безпечний, бо представляє собою іншого, відмінного від інших у зовнішній об'єктивності.

Отже, факт “Ця людина безумна”, не спирається на теоретичне осмислення сутності безумства. “Безумний не є зримим в своєму бутті; очевидність і безсумнівність його обумовлена тим, що він інший” [8, 218]. На нашу думку, у самій сутності безумства закладена здатність успадковувати розум, а вона затуляє собою усю її нерозумність; точніше сказати, природа настільки мудра, що їй вдається використовувати шаленість як інший, обхідний шлях розуму; вона перетворює безумство у найкоротший шлях до своєї мудрості та змушує обходити притаманні цій мудрості форми. “Той порядок, який завгодно було природі встановити у всесвіті, непорушний, і можна сказати, що чого природа не змогла б добитися від нашого розуму, вона домагається від нашого безумства” [11, 104].

Природа безумства – це одночасно її мудрість і користь; зміст її існування полягає у тому, щоб, впритул наблизившись до розуму та зробившись нероздільним з ним, злитися з ним воєдино у якийсь нероздільний текст, у якому можна розібрати

лише одне – доцільність природи: навіженство любові необхідне для продовження роду; абсурдні марення честолюбства – для підтримки у порядку політичних органів; безумна жадібність – для накопичення багатств. “Оскільки природа безумства людського єдина, усі особливі прояви її легко сумісні, що створюють разом найміцніші узи, які поєднують суспільство; свідченням тому слугує прага безсмертя, помилкова слава та інші принципи, навколо яких обертається все, що відбувається в цьому світі” [5].

Згідно Мальбраншу – це мимовільний, живий рух, який, використовуючи обхідні шляхи, раніше досягає тієї точки до якої розум добирається лише ціною наполегливої праці.

Безумство – це непоміченний аспект порядку, і завдяки йому людина, навіть усупереч власній волі, стає інструментом якоїсь мудрої сили, мета якої йому не відома.

Безумство – мірило тієї відстані, яка розділяє передбачливість і провидіння, розрахунок і доцільність. У ньому криється вся товщина колективної мудрості, непідвладної часу [8, 215].

З огляду на таку багатозначність поняття, зацікавленість вчених та митців тією темою, безумство та безумні є улюбленими персонажами художньої літератури, починаючи з фольклору. Так, у казках бачимо таких героїв, як Іван-дурак, який є світським аналогом юродивого, який є ніби голосом народної правди. Недарма перший безумний Пушкіна – це юродивий. Потім з дурнів отримали придурків та простодушних. Згодом йде ціла плеяда безумців. Безумним є бідний геній Євген, безумний Германн (мономан), який впадає в безумство з розчарування (провал ідеї з картами каталізує безумство в ньому). Загалом можна сказати, що в першій половині XIX століття безумство – це приналежність романтичної свідомості, це романтики його так прищепили. Потім починається інше, тому що у Гоголя у “Записках безумного” герой не романтичний, а герой, що заслуговує на співчуття, “маленька людина”, яка намагається закохати в себе доньку директора, а тут починається вже амбіція. Голядкін у Достоєвського теж має задавлені амбіції, які ведуть до безумства (йому відмовляють та виганяють з дому Клари Алсуф’євни). Більше того, він зустрічає свого двійника. Так з’являються маленькі люди, яких такими робить суспільство за допомогою стигматизації.

У творах художньої літератури першої половини XIX століття знаходимо самостигматизацію та стигматизацію індивідів, яких можна віднести до групи безумних і тих, які не є хворими, але мають стигму.

Наприклад, у збірнику “Двійник, або Мої вечори в Малоросії” А. Погорельського зустрічаємо стигматизацію та самостигматизацію героїв як безумних. В одній з новел “Лафертовська маковниця” поданий образ ворожки Маковниці, яку Онуфріч називає такою, яка втратила розум і такою, що є під владою сатани та його марень. Каже, що стара Маковниця “збожеволіла”. Дружина Онуфріча вважає навпаки, що це її чоловік “з’їхав із глузду”. Але висловлюючи таку думку, жодний із героїв не вдавався у подробиці такого стану особистості, а лише висловлював суб’єктивну точку зору, бо поведінка стигматизованого героя як безумного відрізнялася від загальноприйнятої у суспільстві. А той, що є не таким, як усі,

іншим, має отримати стигму. Автор наголошує на тому, що навіть нормальна, добра, здорова людина може вважатися безумною лише тому, що відрізняється своєю поведінкою, вчинком, мисленням від іншої людини. Так, стареньку Маковницю вважали ворожкою, безумною. Її боялися але у той же час автор пише, що Маша жалкувала, що її не “водять до доброї старенької, яка завжди її пестила та пригощала медовим маком” [4, 45]. “Солдати, що стояли у караулі, любили її, бо вона інколи пригощала їх солодкими маковниками” [4, 42]. Однак, не зважаючи на всі добрі сторони старої, її намагання допомагати людям, навішування ярликів, стигм призвело до того, що люди боялися її. Так, коли Маша повинна була прийти до Маковниці опівночі сама, вона відчувала страшенний страх, проплакала увесь день і відчувала себе “жертвою, яку ведуть на заклання”.

Автор не дає точної відповіді на запитання, чи дійсно Маковниця була безумною старою. Про це ми можемо судити із стигм.

В іншій новелі “Подорож у диліжансі” бачимо яскравий приклад само стигматизації, яка призвела до самоізоляції героя Фріца, його вигнання, до самотності та постійних примар.

У творі “Талісман” В. Скотта стигматизованими є здорові індивіди та такі, що не мають симптомів безумства. В романі стикаються різні релігійні вірування та забобони, точки зору та суспільства, національності. Що є неприйнятним, незрозумілим в одному суспільстві, вважається безумством, бо виходить за межі прийнятих норм. Наприклад, королю Річарду подарували нубійця, раба, який захищав його, виконував усі накази та вмів писати різними європейськими мовами, перекладати з леванської на французьку. Король високо цінував його та називав “чорним діамантом”. Невіл, людина з близького оточення короля, навпаки, вважав нубійця безумним, чаклуном, а “усі чаклуни у зв’язку з головним ворогом людського роду, який сіє плевели серед пшениці, визиває разбрат у верховному Світі” [7, 280].

Більше того, з цього прикладу бачимо, як люди вищого класу стигматизують людей іншого, нижчого класу, не намагаючись пізнати чи зрозуміти. Людей, які працювали при дворі, могли називати “служителями дурості”, “придворними дурнями”, блазнями, бовдурами.

Навіть Річарду люди з його оточення дають стигму безумного, коли поведінка короля виходить за межі дозволеного та є непринятною для людини з таким становищем у суспільстві.

У романі стигматизованими є і люди із зовнішніми вадами, карлики. Їх вважають і називають безумними, блазнями та ставляться до них як до речі, яку можна подарувати. Ведуть вони себе та поводяться з ними відповідно до стигми.

Отже, В. Скотт акцентує увагу на тому, як люди різних національностей, вірувань стигматизують інших безумними (тобто не такими, як усі), якщо не можуть зрозуміти якісь звичаї, традиції. Так, наприклад, між подорожуючим лицарем і сарацином у пустелі спалахує суперечка стосовно християнської та мусульманської релігії, традицій народів та уподобань. Вони не можуть зрозуміти один одного та називають “безрозсудним”, безумним. Зрозуміло, що ці герої не є такими. Жодний із них не замислюється над суттю цього терміну, над симптомами

хвороби. Так, коли сарацин дізнається про ставлення лицарів до дам, про вічну любов до однієї жінки, для нього це теж безумство.

Дослідивши цей роман, можемо стверджувати, що кажучи про безумство, ми не можемо не торкатися соціального статусу безумства, питання, яким соціальним статусом наділений безумний у тому чи іншому суспільстві. Адже, якщо ми будемо дивитися на різні суспільства, ми можемо стикатися із різним ставленням до безумця, бо десь воно є менш ліберальним, а десь більш.

В іншому творі “Удова горця” В. Скотта знаходимо образ жінки Елспет, яка своєю безмежною материнською любов’ю доводить сина до смерті. Героїня мала стигму чаклунки, безумної. Також казали, що вона “розумом схибнулася” та вважали небезпечною. Вона жила відлюдницею в убогому будинку та була “поглинена таким собі безвихідним, незворотним горем, до якого домішувалися і докори сумління, і гордість, які змушували нещасну приховувати свої почуття” [6, 8].

Автор доводить, що героїня була дійсно безумною, подаючи зображення зовнішності та внутрішнього стану (“її очі палахкотіли похмурим тривожним вогником, який свідчив про сум’яття душі” [6, 8]), описує безрозсудні її напади. Люди боялися її та називали відьмою. Елспет проклинає не тільки сусідів, а й власного сина, коли їх точка зору розходиться (“нехай дорога, якою ти підеш, буде для тебе останньою!” [6, 12] – каже вона своєму синові, потім починає обсипати його прокльонами, а хвилину потому вона вже люто закликає їх на свою голову, щоб тільки вони не обрушилися на сина). Автор описує її невірноважений стан (“вона перебувала у полоні своєї безсилої несамовитості, і то вмовляла небо й усі таємні сили, у які вона вірила, повернути їй сина, то, терзалася пекучою образою, міркувала про те, якими гіркими докорами вона осипле непокірного, коли він повернеться” [6, 12]). Вона дійсно багатостраждальна, самотня відлюдниця, безумна.

Навіть син Хеміш каже: “Ви ходите, мов увісні, навколо вас – примари тих, хто давно серед мертвих” [6, 17].

Отже, у цьому творі бачимо, як стигматизація та самостигматизація героїні призвела до погіршення її стану та самоізоляції.

У романі “Мельмот Блукач” Ч. Р. Метьюріна майже в кожній з його складових сюжетних історій виступає образ божевільного чи особистості з порушеною психікою, і письменник виявляє себе як майстер психологічного зображення процесу наростання цієї душевної хвороби. Автор талановито змальовує духовно-психічну мартирологію героїв. Ч. Р. Метьюрін у деталях описує стан людини, що “опинилася у найплачевнішому стані” в “притулку для божевільних” (“похмурому будинку, бо все в ньому оповите мороком”, “божевільні з ґратами на вікнах, жорстким ліжком і збитим з соснових дошок столом”), знаходяться під наглядом “зухвалої варті порядку” [3], її жорстокої поведінки.

Саме в цьому притулку для душевнохворих найяскравіше зображена автором стигматизація та самостигматизація героїв, серед яких є дійсно хворі. Наприклад, жінка, яка під час пожежі Лондона “втратила всіх своїх дітей, чоловіка, кошти для існування і, нарешті, розум” [3]. У поведінці цієї жінки, її мові ми бачимо медично точне зображення безумства, спричиненого глибоким потрясінням

та неможливістю впоратися зі власною внутрішньою тугою. У випадку цієї жінки можемо казати про самостигматизацію, що призвела до її ізоляції, самотності, життю у власному світі.

Тут, у божевільні, ми зустрічаємо і образ “ткача-пуританина”, якого звела з розуму одна-єдина проповідь. Він був відправлений до притулку після того, як “перейнявся ідеєю визначення і засудження всього на світі. Він знову і знову повторює п’ять пунктів, уявляючи, що проповідує на таємних зборах пуритан і ті захоплено його слухають. З настанням сутінків марення його приймало усе більш похмурий характер, а опівночі він вибухав страхітливими, блюзнірськими прокляттями” [3, 18]. Така характеристика героя свідчить про мономанію – втрату розуму на ґрунті однієї ідеї. До того ж, сучасна психіатрія стверджує, що постійні повторення в мові свідчать про психічне захворювання – шизофренію.

Згадується ще “крavecь-монархіст”, що розорився “через те, що багато шив у борг роялістам та їхнім дружинам”. Крavecь з’їхав з глузду від пияцтва та вірнопідданських почуттів, коли спалювали “Охвістя” Парламенту, і з тієї пори “наповнював стіни божевільні куплетами пісеньок нещасного полковника Аавлеса” [3, 18].

Усі ці люди мають стигму “безумних членів суспільства” та змирилися з нею і живуть у будинку для душевнохворих.

Ч. Р. Метьюрін зображує людину з нормальним розумом – Стентона, якого найближчий родич поселив у той самий притулок для божевільних. Йому була притаманна самостигматизація безумця. Стверджує, що в тих умовах і здорова людина може з’їхати з глузду, бо той “сумовитий і гнітючий вигляд усього оточуючого впливає на розум”. А чого варті години самотності, прикрашені голодними, божевільними криками, клацанням батогів, невтішними риданнями тих, які вважаються безумними або доведеними до безумства злочинними діями інших.

Мельмот Блукач каже, що людина, від якої відцуралося суспільство, стигматизована безумною, залежна від свавілля наглядача, позбавлена зв’язку з людьми та їхнього співчуття, має можливість обмінюватися думками лише з тими, кого замість думок обсідають примари – породження втраченого розуму, і хто встиг забути, що таке ласка і людський голос; хоче лише швидше затиснути собі вуха. Може трапитися, що в кінці страх перетвориться на ще більш хітливую надію: захочеться стати однією з тих безумних, щоб врятуватися від розуміння того, що діється, відчувається. Знехтувана людина буде намагатися копіювати безумних і самим зусиллям цим покличе демона безумства прийти і оволодіти нею з цієї хвилини і навіки.

Отже, підготовлений огляд літератури, присвяченої дослідженню ставлення громадськості до психічного здоров’я та захворювання доводить, що досвід не приводить до глибокого розуміння, швидше лише до визнання того, що ми все ж думаємо про осіб з психічними розладами дискримінуючим чином. Автори вважають, що витоки боязні психічно хворих і неприязнь до них може знаходитися в глибших мотивах суспільства, а стигматизація – є зброєю в соціально-економічній боротьбі. Тривалий час переважала стигматизація психічно хворих. Освячена століттями схильність стигматизувати, ймовірно, добре служила людині та її пращурам.

У сучасному світі поняття “стигма”, “стигматизація” вживаються найчастіше в соціологічному значенні. Це явище має дві складові. По-перше, деякій групі людей необгрунтовано приписується певна негативна характеристика. По-друге, якщо конкретна людина за основною ознакою належить до цієї групи, то їй приписується і відповідна характеристика.

Інформація про те, що якийсь індивід страждає психічним розладом, визначає приналежність цього індивіда до соціальної групи психічно хворих. Відносно цієї групи в суспільстві панують стійкі негативні думки.

З творів бачимо, що наслідки стигми досить серйозні та важкі. Хворий і його близькі знаходяться в ситуації сильної моральної і психологічної напруги, піддаючись різного роду необгрунтованим позбавленням і обмеженням, утиску прав. В результаті пацієнти і їх сім'ї починають відчувати себе “не такими, як всі”, “поганими”, постійно переживати почуття провини, вимушені заперечувати або приховувати факт хвороби, побоюючись “викриття”.

Автори показують, який тяжкий вантаж несе стигма та як люди, що отримали ярлик девіанта, пораються зі своєю девіантністю. Стигматизація не тільки погіршує соціальну адаптацію, а й призводить до зниження якості життя, скорочення кола спілкування. Стигматизовані герої стикаються із загальним дискримінуючим настроєм, який супроводжується сильною ворожнечею. У творах маємо два типи стигматизації: герой з проявленою стигмою, що передбачає, що його відмінність вже відома і легко доводиться; герой з латентною стигмою, що передбачає, що його недолік нікому не відомий.

Коріння стигми різне – більш глибокі та поверхневі, на одні вплинути легше, на інші важче. Основою стигматизації є суспільна думка, стереотипи. Суспільна думка зобов'язана заохочувати певні прийнятні моделі поведінки та “не підкріплювати” неприйнятні. Ритуали відкидання, провокації відчуття провини в тих, чия поведінка неприйнятна, покликані забезпечити безпеку суспільства.

Можемо стверджувати, що стигма використовувалася у художній літературі, бо була розповсюджена у суспільстві. На протязі століть суспільна думка потроху змінювалася. Лише зараз всесвітня організація охорони здоров'я і багаточисельні національні суспільства різних країн, що об'єднують хворих і їх родичів, намагаються вплинути на уявлення суспільства про психічні хвороби.

Література

1. Иоскевич О. А. На пути к “Безумному” нарративу (безумие в русской прозе первой половины XIX века) : [монографія] / О. А. Иоскевич. – Гродно, 2009. – 161 с.
2. Иоскевич О. А. Тема безумия в русской литературе первой половины XIX века. Мифопоэтический аспект / О. А. Иоскевич // Веснік ГрДУ імені Янки Купали. Сер. 3. Філологія. Педагогіка. – 2007. – № 2. – С. 34–40.
3. Метьюрин Ч. Р. Мельмот Скиталец / Ч. Р. Метьюрин ; [пер. А. М. Шадріна]. – М., 1983. – 700 с.
4. Погорельский А. Двойник, или Мои вечера в Малороссии / А. Погорельский // Избранное. – М., 1985. – С. 24–158.
5. Сас Т. Фабрика безумия: сравнительное исследование инквизиции и движения за душевное здоровье / Т. Сас ; [пер. с англ. А. Ишкильдина]. – Екатеринбург : Ультра ; Культура, 2008. – 512 с.

6. Скотт В. Вдова горца [Электронный ресурс] / В. Скотт. – Режим доступа : http://lib.ru/PRIKL/SCOTT/vdova_gorza.txt.
7. Скотт В. Талисман, или Ричард Львиное Сердце в Палестине / В. Скотт. – Харьков : Книжный клуб "Клуб семейного досуга" ; Белгород : ООО "Книжный Клуб "Клуб семейного досуга", 2013. – 416 с.
8. Фуко М. История безумия в классическую эпоху / М. Фуко. – СПб. : Университетская книга, 1997. – 578 с.
9. Becker H. S. Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance / H. S. Becker. – New York : The Free Press, 1973. – Psychology. – 215 p.
10. Burton R. The Anatomy of Melancholy / R. Burton ; [eds. T. C. Faulkner, N. K. Kiessling, R. L. Blair]. – Oxfors : Clarendon P., 1989. – Vol. 1.
11. Delvolvé J. Essai Sur Pierre Bayle: Religion, Critique Et Philosophie Positive / J. Delvolvé. – BiblioBazaar. – 2010. – 452 p.
12. Goffman E. Stigma / E. Goffman. – London : Penguin. – 1963. – 123 p.
13. Ragaz S. A. "A living death": The Madwoman in the novels of Walter Scott / S. A. Ragaz. – Graduate Department of English ; University of Toronto ; National Library of Canada, 2001. – P. 286.

Анотація

Стаття присвячена дослідженню стигматизації індивідів у творах першої половини XIX століття. Автори творів приділяють особливу увагу проблемі стигматизації та самостигматизації, наслідкам цього явища; доводять той факт, що стигма знецінює людину.

Ключові слова: стигма, безумство, самостигматизація, суспільна думка, ізоляція героя.

Аннотация

Статья посвящена исследованию стигматизации индивидов в произведениях первой половины XIX века. Авторы произведений уделяют особое внимание проблеме стигматизации и самостигматизации, а также последствиям этого явления; доказывают тот факт, что стигма обесценивает человека.

Ключевые слова: стигма, безумие, самостигматизация, общественное мнение, изоляция героя.

Summary

The article investigates stigmatization of individuals in the works of the first half of the XIX century. Authors paying special attention to the problem of stigma and selfstigmatization; the effects of this phenomenon; proving the fact that the stigma devalues man.

Keywords: stigma, madness, selfstigmatization, public opinion, isolation of hero.

УДК 821.112.2–3*Бёлль:821.161.3–3*Науменко:141.32

Сакович Т. С.,

магістр,

Гомельський державний університет
імені Ф. Скоріны (Беларусь)

ФИЛОСОФИЯ СУЩЕСТВОВАНИЯ И ВОЕННАЯ ПРОЗА ГЕНРИХА БЁЛЛЯ И ИВАНА НАУМЕНКО

В начале статьи необходимо четко уяснить главные особенности литературы экзистенциализма. Состояние переживания каждым человеком своего "бытия в мире", осознание абсурдных ложных жизненных целей и обретение истинных целей в так называемой на языке философии экзистенциальной пограничной ситуации нашло свое наивысшее отражение в военных литературных произведениях немецкого (Генриха Бёлля) и белорусского (Ивана Науменко) писателей.